

ANDREW DAVISON
Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik

ANDREW DAVISON Vassar College'da (New York) siyaset bilimi bölümünde öğretim üyesidir. Boğaziçi Üniversitesi Yaz Okulu'nda konuk öğretim üyesi olarak görev yapmıştır (1995-2000). Üniversitede siyaset bilimi ve Ortadoğu siyaseti dersleri vermektedir. David Ingersoll ve Richard K. Matthews ile birlikte hazırladığı *The Philosophic Roots of Modern Ideology: Liberalism, Communism, Fascism, Islamism* (Prentice Hall, 3. baskı, 2001) adlı bir kitabı daha bulunmaktadır.

Secularism and Revivalism in Turkey

© 1998 Yale University

İletişim Yayınları 778 • Araştırma-İnceleme Dizisi 122

ISBN-13: 978-975-05-0007-7

© 2002 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-3. Baskı 2002-2012, İstanbul

4. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tansel Güney

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Seda Mit

KAPAK FOTOĞRAFI Mustafa Kemal'in kayınbiraderi Ömer Bey ve genç karısı, alafranga tarzda kutlanan evlilik törenlerinden sonra
(*Illustration*, 19 Eylül 1924, İstanbul)

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANDREW DAVISON

Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik

Hermenötik Bir
Yeniden Değerlendirme

Secularism and Revivalism in Turkey
A Hermeneutic Reconsideration

ÇEVİREN *Tuncay Birkan*

İçindekiler

Önsöz	7
Giriş	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Alternatif Modernlikleri Yorumlamak	33
İKİNCİ BÖLÜM	
Siyaset Biliminde Yorumlayıcı Yaklaşım	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Türkiye’de Sekülerleşme ve Modernleşme: Ziya Gökalp’in Fikirlerini Yorumlamak	143
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Türkiye’nin Seküler Modelini Yorumlamak	213
SONUÇ	
Eleştirel, Karşılaştırmalı, Seküler Bir Hermenötiğe Doğru	303
EK	
Türk Medenî Kanunu’nun Esbab-ı Mucibe Layihası	315
Seçilmiş Kaynakça	323

Önsöz

Bu çalışma, modernlikte sekülerizm ve dinci siyasetin [*theopolitics*] siyasî açıklaması için hermenötik bir yaklaşım benimsemenin kaçınılmaz olduğunu gösteriyor. Bu tür bütün girişimler, hermenötik hakkındaki yanlış anlamalarla eleştirel olarak hesaplaşmak zorundadır: Hem hermenötiğin genellikle “açıklama” hakkında pozitif anlamda söyleyecek çok da sözü olmadığı düşünülüyor siyaset biliminde, hem de hermenötiğin yalnızca (ideolojik gelenekçilerin verdiği dar anlamıyla) “gelenek”le ilgili meselelerle bağlantılı bir yaklaşım olduğunun varsayıldığı daha geniş teorik çevrelerde karşılaşılan yanlış anlamalarla.

Siyaset bilimi disiplinindeki bu ve daha birçok hermenötik olmayan eğilim karşısında, ben hermenötiğin, başkalarının siyasî hayatlarını ve kurumlarını eleştirel, karşılaştırmalı ve tarihsel bir biçimde açıklamayı sağlayan net bir bakış açısı sunduğunu iddia ediyorum. Ayrıca hermenötiğin esasen gelenekle ilgilenmesinin yanlış bir biçimde gelenekçilikle bir tutulduğunu ileri sürüyorum. Hermenötik bir yaklaşıma sahip olan bazı araştırmacıların gelenekçi olmalarına rağmen, hermenötiğin ilgilendiği gelenek, o sahiden dar modernlik/gelenek ikiliğindeki “gelenek” değildir. Modernlikteki siyasî seçenekleri, modern ve seküler olanlar kadar geleneksel ve dinî seçenekleri de oluşturan

şey *geleneklerdir*, hermenötiğe göre. Bu kategorilerin açılması inceltilmeleri gerekir. Benim savım, siyaset bilimindeki hermenötik eğilimin bizi tam da bunu yapmaya teşvik ettiği yönünde.

Minnesota Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümü, ABD ile Türkiye Arasında Eğitimde İşbirliği Komisyonu'nun verdiği iki Fulbright araştırma bursu, Boğaziçi Üniversitesi'nin Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü ve Vassar Koleji'nin siyaset bilimi bölümü bu kitabın yazılmasına destek oldular. Bu çalışmayı tamamlamam için bana şu ya da bu şekilde yardım etmiş olan bu kurumlardaki tüm nazik insanlara müteşekkirim. 3. bölümün dergi formatına göre gözden geçirilmiş bir versiyonu, "Secularization and Modernization in Turkey: The Ideas of Ziya Gökalp" adıyla *Economy and Society*'de yayımlandı (cilt 24, no. 2 [Mayıs 1995]; 189-224).

Değerli teşvik ve destekleri için birçok kişiye teşekkür borçluyum; özellikle Terence Ball, Bruce Daum, Dana Chabot, Mary G. Dietz, Nejat Dinç, Raymond Duvall, Süreyya Ersoy, Stephen Gerenscer, David Ingersoll, Ersin Kalaycıoğlu, Kemal Kirişçi, John Losee, William Lynn, Mark Miller, Marian Palley, Taha Parla, Chris Roark, Michael Root, Yurdanur Salman, Martin Sampson, Paul Soper, Ronald Steiner, Judith Swatosh, Binaz Toprak, Zafer Toprak, Nilgün Uygun, Joel Weinsheimer, Greg White ile Maxwell, Barbara, Mark, Douglas, Ellen ve Lisa Davison'a teşekkür ederim. Bu çalışmanın nihai versiyonunu hazırlamama yardım eden Douglas Faneuil, Timothy Bagshaw, Caleb Elfenbein ve M. Nicole Soriano'ya ve gösterdikleri samimi çaba için Yale University Press'ten Cynthia Wells ve Joyce Ippolito'ya da şükran borçluyum. James Farr ve Richard Matthews, son birkaç yıldır gösterdikleri ilgileri ve verdikleri tavsiyeler için özel, yürekten bir teşekkürü hak ediyorlar.

TÜRKÇE BASKIYA NOT

Bu kitabın Türkçe çevirisi üzerinde çalışmam için Bilgi Üniversitesi'nde bana bir oda tahsis edilmesini sağlayan arkadaşım Şule Kut'a, titiz çalışmalar için Tuncay Birkan ve Tansel Güney'e teşekkür ederim.

A. DAVISON

Giriş

İkinci binyıl sonuna yaklaşırken, herkesin ayağının altındaki zemin şu ya da bu şekilde sarsılıyor... 19. yüzyılda Batı ideolojileri arasındaki aile kavgalarından bahsetmiyoruz. Bizim oyunumuz -artık onda nasıl bir rolümüz varsa- aşına olmadığımız bir tiyatrodan, tanımadığımız bir sahnede ve öngörülemez, beklenmedik ve yeterince kavranamayan dekor değişiklikleri arasında oynanıyor.

— *E.J. Hobsbawm*

İnsanın siyaseti anlama çabası bilişsel açıdan çok az yol almış olabilir; ama devam edecektir.

— *John Dunn*

Çağdaş siyasette dinî düşünce ve pratiklerin gözle görünür ölçüde canlanması ve etkili olması, sekülerleşme siyasetiyle ilgilenenlerin kafasını karıştırmayı sürdürüyor. Siyaset araştırmacıları çağdaş siyasete ilişkin açıklamalara -ABD’de doğum hakları ya da okul müfredatları, İrlanda’da boşanma, Rushdie fet-

Epigrafi: Eric Hobsbawm, “The Crisis of Today’s Ideologies,” *New Left Review* 192 (1992), s. 58; John Dunn, *The Political Thought of John Locke* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), s. 3.

vası ya da dünyanın dört bir yanında dindarların öncülük ettiği toplumsal adalet ve demokratikleşme hareketleri gibi meseleler konusunda- din değişkeni adı verilen değişkeni katmaya çalıştıkları halde, birçok sosyal bilimci hâlâ din ile siyaset arasındaki ilişkiyi sorgulamamızı tuhaf karşılıyor; birçok insan bunun uzun süre önce halledilmiş bir mesele olduğuna inanıyor. 19. ve 20. yüzyılın en parlak düşünürleri bize, modernlik süreçleri yerleştikçe, tanrımerkezli dünyada oluş [being in the world] biçimlerinin yeni kamusal, etik ahlâklar tarafından aşılacağını, dolayısıyla da dinin ya sönüp gideceğini ya da bireylerin vicdanını ilgilendiren bir mesele haline geleceğini söylemişler miydi?

İnsanların gerçekleştiği varsayılan hızlı sosyopolitik değişimlerden kaçmak için dine “çekildikleri” ya da “sığındıkları” şeklindeki yaygın iddialarda, dinin çağdaş siyasette yeri olmadığı düşüncesi belirgin bir biçimde hissedilir. Bu söylemin ima ettiği şey, Tanrı’yı merkez alan siyasî aktörlerin ve hareketlerin tarihsel zorunluluğa (neredeyse patolojik bir biçimde) aykırı oldukları ve şu anki kadar baskın bir duruma gelmemeleri gerektiğidir.

Ben bu kitapta yorumlama şaşkınlığı denebilecek şeyin teorik dinamiklerini araştıracağım. Yorumlama şaşkınlığı, saydam ya da açık seçik olduğuna inandığımız şeyin hiç de öyle olmadığı anlaşıldığında ortaya çıkar. Kimsenin tahmin etmediği kadar şaşırtıcı bir durum söz konusudur. Modern siyasette dinin oynadığı roldeki görünür yükseliş böylesi bir yorumlama şaşkınlığının bir örneği sayılabilir. Kamusal hayatın örgütlenişinde ve kuruluşunda dinin oynadığı rol, birçok kişinin zannettiğinin aksine, karşı konmaz bir biçimde azalmış değildir. Bir zamanların açık seçik görünen sekülerleşme süreci önceden düşünülmediğinden daha karmaşık görünmektedir artık. Gerçek dünyaya ilişkin son derece önemli siyasî sorunlarla bağlantılı olan şaşkınlığımız bizi, iki konu üzerinde düşünmeye zorlar: Birincisi din adamlığından gelme başbakanların, senatörlerin ve diğer siyasî eylemcilerin neden çağımızda stratejik güç sahibi aktörler olamayacaklarına inandığımız konu-

sunda; ikincisi de artık bu inancımızın yanlış olduğu ortaya çıktığına göre, bu şaşkınlığı üzerimizden nasıl atacağımız konusunda.¹

Dinin öneminin bir şekilde azalacağı şeklindeki inancımıza dair ilk soru bizi, sekülerleştirici, modern tarihin karakteri ve akışı hakkındaki temel kavrayışımızı gözden geçirmeye götürmektedir. Şaşkınlığımızı nasıl azaltabileceğimiz meselesi ise bizi açıklama çerçevelerimizi yeni bir dinî değişken ile tadil etmeye değil, çağdaş siyaseti nasıl daha iyi anlayacağımızı sormaya itmekte. 20. yüzyılın sonunda din adamları (doğrudan doğruya, kapalı kapılar ardında ya da televizyon ekranlarında) siyasî iktidarı elinde bulunduruyorsa, o zaman kendimize, modern siyasetin dinamiklerini kavrama, ilgili etken ve eğilimleri saptama ve hangi sonuçların gerçekleşmesinin diğerlerinden daha muhtemel olduğunu tahmin etme konusunda ne kadar donanımlı olduğumuzu sormamız gerekir.

Bu meselelerle uğraşan birçok sosyal bilimci var. Benim amacım, hem bu iki meseleyi ele almak hem de siyasî açıklamaya yönelik hermenötik bir yaklaşımın vazgeçilmez önemini altını çizmek. Ben, modern siyaseti aydınlatması beklenen disiplinin neden dinci siyaset karşısında şaşkınlığa düştüğünü ve siyaset araştırmacılarının bu şaşkınlığın belli yönlerini nasıl daha iyi anlayabileceklerini araştırıyor ve söz konusu şaşkınlığın insanın toplumsal ve siyasî hayatında zorunlu bir şey olduğunu kabul ediyorum.

Hermenötik siyasî araştırmacının görevi, siyasî hayatın belli özelliklerini -yani, siyasî eylemi, ilişkileri, pratikleri ve kurumları- kuran anlamları kavramaktır. Charles Taylor'ın belirttiği gibi, hermenötik anlamda kuruculuk demek, siyasî hayatın söz konusu özelliklerini neyseler o haline getirmek demektir; öyle ki, bahsedilen anlamlar olmaksızın, siyasî hayatlarını açıklamaya çalıştığımız insanlar, yaptıkları şeyi yapıyor olmazlardı.²

1 "Biz" terimiyle, siyasî meselelerde "seküler bir yönelim" sergilediklerini düşünen siyaset araştırmacılarını ve gözlemcilerini kastediyorum.

2 Taylor, "Interpretation and the Sciences of Man," *Philosophy and the Human Sciences*, s. 32.

Bundan çıkan sonuç, siyaset araştırması pratiklerinin, tüm insan pratikleri gibi, anlamlar tarafından kurulduklarıdır. Nitekim, siyaseti yorumlama ve açıklamayla ilişkilendirilen pratikleri anlamak için, siyaset bilimi pratiklerini neyseler o kılan anlamları anlamamız gerekir. Ben şunu ileri sürüyorum: Sekülerleşme sorunsalı içinde yürütülen siyaset araştırması pratiği, ortak bir anlam tarafından -modern siyaset tarihinin kaçınılmaz olarak seküler bir karakter arz ettiği anlayışı tarafından- kurulmuştur. Dolayısıyla, şaşkınlığımızın temelinde yatan sekülerleştirici tarihsel beklentiler hakkındaki ilk soruya ben şöyle bir cevap veriyorum: Bu tür beklentiler, Dorothy Ross'un işaret ettiği gibi, "modernliğe dair yüksek beklentiler" üzerine kurulmuş bir sosyal bilim araştırması geleneğinin -Gadamer'in deyişiyle- "önyargıları" nı oluştururlar. Bu beklentilerin en önemlilerinden biri, toplumlar geçirdikleri demografik, ekonomik ve toplumsal değişimler yoluyla karmaşıklıklaştıkça dinî ve kamusal alanların birbirinden gittikçe ayrışacağı beklentisidir. Yönetim meseleleri, gelişen piyasaları düzenlemekle ya da belirli bir toplumun işlevsel birimlerini organize etmekle sınırlı olacaktı. Burada, başta Marx, J.S. Mill ve Henry Maine olmak üzere birçok düşünürün, tarihi, yeninin eskiyi, modernin gelenekseli, sekülerin dinî olanı aşmasını sağlayacak sürekli bir dönüşüm süreci olarak kavradıkları için bir durumdan başka bir duruma geçiş olarak niteledikleri şey ima edilir. Ben şunu ileri sürüyorum: Bu görüş modern sosyal bilimcilerin kendilerine ilişkin kavrayışlarına öyle yerleşmiştir ki, dinî siyaset modernin alanında yeniden su yüzüne çıkınca şaşkınlığa düşüyoruz. Bunun geçici bir olgudan, modern hayatın tehlikelerinden kaçılan bir sığınaktan ibaret olduğunu söylüyoruz.³

Sekülerleşme öngörüsünde bulunan herkesin ondan *yana* olmadığını ve alanların ayrılmasını savunanların ille de din karşıtı olmadıklarını belirtmek gerekir. Sekülerleşmeyi destekleyenlerin çoğu din ile siyaset arasındaki ayrışmayı, özellikle

3 "Önyargı" hakkında bkz. ileriki bölümler ve Gadamer, *Truth and Method*. Bundan böyle bu kitap TM olarak zikredilecektir. "Yüksek beklentiler" konusunda bkz. Ross, *Origins of American Social Science*, 7.

Thomas Hobbes ve John Locke'ü izleyerek, hem devlet hayatı hem de din hayatı için iyi bir şey olarak görüyorlardı: Din, siyasetçilerin ellerinden kurtulunca, kendi hayatıyetine kavuşabilirdi. Siyasî mücadelelere katılan (ve bu mücadeleleri gözlemleyen) birçok kişi, sekülerleşme tezini, siyaset ile din arasında yapılan ve her birinin diğerinin uygunsuz etkilerinden kurtulmasını sağlayan tarihsel bir “pazarlık” olarak kavırıyordu. Tarihin, özünde sekülerleştirici bir sürecin açılımı olduğu konusunda birçok kişi hemfikirdi. Benim ilk soruya verdiğim cevap kabaca şöyle: Siyasette dinin rolüne ilişkin açıklamalarımız, modern siyasî tarihin, dinî teori ve pratiğin siyasetten ayrılmasını, özelleştirilmesini, geri çekilmesini ya da kesilmesini gerektirdiği için kesinlikle seküler sonuçlar doğurması gerektiği yönündeki anlam ve anlayışlarımız -teori ve yargılarımız- tarafından oluşturulmuştur.⁴

Hermenötik araştırma, bize modern siyasetin sekülerleşme sorunsalı içindeki olasılıklarını anlamak için gereken donanımı sağlar, çünkü hermenötik araştırmanın, olayların *bizim* için taşıdığı anlam ve önem açısından açıklanmasıyla başlayıp bitmemesi gerektiğini söyler. Araştırmaya kaçınılmaz olarak böyle bir anlamla başlarız (“sekülerleşme kaçınılmazdır”, “din özelleşecektir” gibi), ama işi burada bitirmememiz gerekir, zira hermenötiğin buyruğu, hayatları hakkında güvenilir yargılar vermeye çalıştığımız kişiler üzerinde düşünmek ve onlarla iletişim kurmaktır. Nitekim Taylor, Gadamer'den yola çıkarak, hermenötik araştırmanın asıl hedefini, kendi açıklama dilimizi siyasal hayatlarını açıklamaya çalıştığımız kişilerin özkavrayışlarıyla karşılaştırma ihtiyacı olarak betimler. Bunu yapmak da başka insanların hayatlarını kuran anlamları düşünüm ve iletişim yoluyla kavramaya çalışmayı gerektirir. Bu anlamları *kendi* dilimize taşımamız gerekir.⁵

4 Alternatif sekülerleşme olasılıkları için bkz. Chadwick, *Secularization of the European Mind*.

5 Belli bazı hermenötik sınırlar içinde hep bu tür bir açıklama geliştirilir; bu konuyu 2. bölümde ayrıntılı olarak ele alacağım. Taylor'ın bu amaca ilişkin açıklaması için bkz. Taylor, “Comparison, History and Truth,” s. 42; “Understan-

Sonuç olarak, başkalarının hayatlarını kurucu anlamlar açısından daha iyi açıklayabileceğimiz gibi karşılaştırmalı siyasi imkânlarla dair kavrayışımızı da genişletebiliriz. Bizim konumuz olan siyasette din bağlamında ise, hermenötik siyasette dinin rolünü ve derinliğini anlamamızı sağlar -çünkü dinci siyasi eylemin ve pratiğin tarihe karışmasını beklemektense, onları kuran anlamları açıklamaya çalışırız ve bu sayede de, sonsuz tartışmalara açık sekülerleşme siyaseti içindeki alternatif, mukayeseli imkânları daha zengin bir biçimde kavrarız. Dolayısıyla, dinci siyasetin günümüzde yeniden önem kazanması karşısındaki şaşkınlığımızı nasıl azaltabileceğimizle ilgili ikinci meseleye benim verdiğim cevap, siyasi açıklamaya yönelik hermenötik tavır takınma gereğini vurgulamaktadır.

Özetlersek İngilizce siyaset bilimi literatürüne ilişkin olarak üç genel tez ortaya atacak, her tezi Gadamerci hermenötiğin kavramsal çerçevesi içinde dile getirecek ve bunları yaparken de Gadamer'in bütün yorumlardaki aydınlatıcı ve engelleyici önyargılara dair içgörülerine özel bir ağırlık vereceğim. Birinci tez şu: Modern siyasetin seküler karakteri ve doğrultusu hakkındaki önyargılar -özellikle de, dinin özelleşeceği ve siyasetten kurumsal olarak ayrılacağı yolundaki beklentiler- modernlikteki seküler ve dinci siyasetle bağlantılı olguların yorumlanmasını önlemiştir. İkinci tez şu: Bu önyargılar, en belirgin özellikleri, siyasi hayatı kuran, üzerinde mücadele yürütülen ortak kavramları açıklayamamaları olan yorumlayıcı olmayan metodolojiler tarafından desteklenmiştir. "Kurmak" demek, bir şeyi neyse o haline getirmek demek olduğuna göre, siyasetin kurucu dillerini bir bağlam içinde açıklayamamak, siyaseti söz konusu bağlamda neyse o kılan şeyi açıklayamamaktır. Buna bağlı olan üçüncü tez de şöyle: Modernliğe yönelik yorumlayıcı bir yaklaşım, seküler ve dinci siyasetle bağlantılı olguları ve bu olguların ifade ettiği alternatif modernlikleri yorumlayıcı olmayan yaklaşımlardan daha ikna edici bir biçimde

ding and Ethnocentricity," *Philosophy and the Human Sciences*, s. 125-29; "Theories of Meaning", *Philosophy and the Human Sciences*, 281; "Interpretation and the Sciences of Man," *Philosophy and the Human Sciences*, s. 28.

açıklamamızı sağlar. Her bir tezi açıkladıktan sonra, hermenötüğün iki özgül araştırma alanında yarattığı farkı göstereceğim. Bunların her ikisi de modern Türk siyasetine ilişkin incelemelerden alınmıştır ve yine her ikisi de anlamın seküler ve dinci-siyasetle bağlantılı veçheleri tarafından karmaşık bir biçimde kurulmuşlardır. Bu nedenle, bu çalışmanın en önemli teorik tezlerini örneklemelerinin yanı sıra, modernlikte sekularizm ve dinci siyaset karşısında yorumlayıcı bir yaklaşım benimsemenin kaçınılmazlığını göstermektedirler.⁶

Çalışmaya Gadamer'in önyargı anlayışını ana hatlarıyla anlatarak başlıyorum. İlk bölümde modernliği ve değerlendirmeye çalıştığım "seküler modern" önyargının esasını eleştirel bir biçimde inceliyorum. Gadamer'in ileri sürdüğü gibi, yoruma her zaman ve zorunlu olarak -çoğunlukla da bilinçdışı yollardan- önyargı kılavuzluk ettiği için, çağdaş sekularizmi ya da dinci siyaseti inceleyen siyaset araştırmacıları, önyargılarını bir kenara atmaya amaçlamamalıdır; bunun yerine, önyargılarının engelleyici olarak gördükleri veçhelerini yeniden değerlendirmeli ve yeni önyargılar geliştirerek anlayışlarını ilerletmeye çalışmalıdırlar. Ben, Gadameri çerçeve içinde çalışarak, modern siyasî tarihin seküler ya da seküler-olmayan sonuçları hakkındaki temel beklentilerimizi yeniden düşünmemiz gerektiğini iddia ediyorum. Böyle yaparak, modern siyaseti yorumlamakta kullandığımız inceleme dilinin kavramsal veçhelerini yeniden oluşturabiliriz.

Gadamer'e göre, önyargının farkına varmak, kavrayışı aydınlatan ve engelleyen önyargılar arasında ayırım yapmak ve yeni önyargılar benimsemek, hep kavrayış dahilinde (haricinde değil) meydana gelen şeylerdir. Bunun iki önemli içerimi vardır. Birincisi, önyargsız bir alana ayak basamayacağımızdır. Önyargılarımızı öne çıkarabilir ve onları inceleyebiliriz, ama

6 Siyasî açıklamaya yönelik yorumlayıcı yaklaşımlar ile yorumlayıcı olmayan yaklaşımlar arasında ayırma giderken, yorumlayıcı olmayan yaklaşımların yorum gerektirdiğini inkâr ediyordum değilim. Siyasî açıklama pratiğine (ve imkânlarına) dair hermenötik anlayışlar ile hermenötik olmayan anlayışlar arasında bir ayırma gidiyorum. Kitap boyunca "yorumlayıcı araştırma" ve "hermenötik" terimlerini birbirlerinin yerine geçebilecek şekilde kullanacağım.

bunlar kavrayış haricinde ve peşin hükümden bağımsız olarak yapılan nesnel manevralar değildir. Bu manevralar hermenötik dairenin üzerinde ya da ötesinde değil içinde gerçekleştirilir. Keza, kavrayışı engelleyen önyargılarla aydınlatılanlar arasında eleştirel bir ayrım yapabilmek için, içine girilecek önyargsız bir söylem de yoktur. Yalnızca kavrayış bağlamında önyargılarımızın “sonuna kadar” gittiğimiz zaman böyle belirlemeler yaparız. Bu önyargıların farkına, ancak bunlar *bizim anlama çabamız içinde* harekete geçirildikleri zaman varırız. Kavrayış kısmen böyle meydana gelir. Hermenötik siyaset araştırması savunumu güçlendirmek için, hermenötik dil perspektifinin, aydınlatıcı ve engelleyici önyargılar arasında ayrım yaparken, bir açıklamayı nasıl olup da diğerinden daha güçlü diye değerlendirebilmemizi sağladığını göstereceğim.⁷

İkinci içerim, doğrudan doğruya eleştirel bir girişim olarak bu çalışmayı ilgilendiriyor. Her yorumun temelinde önyargı yattığı için, ilk bölümde bir tür “seküler modern” önyargı olduğundan bahsedişim de nesnel bir şey olarak görülmemelidir. Oluşturduğum çerçevede, nesnellik arzu edilir bir yaklaşım niteliği bile taşımaz. Yaptığım açıklamanın, sekülerizmin ve modernliğin karakteri hakkında sürdürüle gelen bir diyaloga, 20. yüzyıl sonlarında dinci siyasetin canlanmasıyla zenginleşen, diyaloga yapılan bir katkı ve bu diyalog içindeki bir yorum olarak görülmesi verimli olacaktır. Bu diyalog, çoğu görüş sahamın dışında olan önyargılarımızın devreye girdikleri kavrayış bağlamımı oluşturuyor. Savlarım sosyal bilimlerde, şu iki konu hakkında yapılan kapsamlı tartışmaların bir parçası olarak ortaya kondu: Birincisi, modern siyasetin seküler ve seküler olmayan kavramsal ve pratik imkânları; ikincisi, bu siyaseti açıklama görevini üstlenmiş disiplinin metodolojik kimliği. Söz konusu tartışmaların ve onlara yol açan olguların şekillendiği bu çalışma da bu tartışmalara katılıyor. Bir araştırma sorununun önyargı, ayrım ve yargı gibi terimlerle izah etmeye yönelik her türlü çaba, olgulara ilişkin nesnel bir değerlendirmede

7 TM, s. 299.

bulunma girişimi olarak okunma riski taşır; hermenötik dairenin dışına çıkıp kesin ve tartışmayı sonlandırıcı nitelikte bir yargı verme çabası olarak görülebilir. Bu her türlü eleştirel girişimde karşılaşılacak bir tehlikedir, ama Gadamer'in hermenötüğün etkileyici bir biçimde gösterdiği gibi, en güçlü yargılarımızı bile konuşma içindeyken veririz, dışındayken değil.

Sorunlar, ancak konuşmanın farkına varılmazsa, yoruma, katılımcılar birbirlerinin muhatap olduklarını anlamayıp bir özne-nesne karşılaşması olarak bakarlarsa ortaya çıkar. Örneğin, katılımcılar birinin yorumcu diğerinin yorumlanan, birinin sorgulayıcı ve dinleyici diğerinin konuşucu olduğuna ya da biri uzmandan diğerinin olmadığına inanabilirler. Yorumcu olmayan siyaset bilimcilerin başkalarının siyasî hayatlarını açıklama çabalarında çoğunlukla başarısız olmalarının altında bu tür farklılaşmalar yatar. Siyaset bilimciler anlama iddiasında oldukları kişilerle açık uçlu konuşmalara (ya da metaforik açıdan benzer tarihsel araştırma tarzlarına) giremiyorlar. Umarım bu çalışma diyalogu askıya almanın -yargılarda bulunmayı, yanlış izlenimleri düzeltmeyi, geçerlilik beyanında bulunmayı vs. bir yana bırakmanın- kavrayışı engellediğini; hatta insan ilişkilerine dair esaslı hiçbir şeyi gerçekten anlamama riskine girmek demek olduğunu gösterebilir.

1. bölümdeki kavramsal tartışmanın ardından yorumlayıcı siyaset araştırmasının hedefleri ve varsayımları ayrıntılı biçimde ortaya konuyor. Siyasetin çeşitli boyutlarına ilişkin yorumlayıcı bir açıklamanın nasıl bir şey olduğunu ve modernlikte siyasî düşünce ve pratiğin incelenmesiyle ilgili eleştirel, karşılaştırmalı çalışmalara hermenötüğün nasıl katkıda bulunabileceğini ayrıntılı olarak göstermek için Charles Taylor, Alasdair MacIntyre, Quentin Skinner ve John Dunn'un eserlerinden yararlanıyorum. Yorumlayıcı yaklaşım, siyaset bilimi içinde siyasetin incelenmesine yönelik alternatif bir yaklaşım olarak epey tanınmasına rağmen, hâlâ büyük ölçüde yanlış anlaşılmaktadır. Ben bu duruma bir cevap olarak ve kendi tezimi ortaya koyma amacıyla, siyaseti açıklamaya yönelik yorumlayıcı yaklaşımı net bir şekilde ortaya koyacak ve siyaset araştırmasının

yorumsal bütünlüğü adımı verdiğim şeyi savunacağım. Yorumlayıcı siyaset biliminin merkezî tezi, siyasî edimlerin, ilişkilerin, pratiklerin ve kurumların, ortak ve ihtilaflı, öznel ve öznelarası kavram ve anlayışları (kendisi de çok çeşitli biçimlerde kurulmuş olan) bir siyasî kültürün dili içinde ifade ettikleridir. Siyasî açıklamanın yorumsal bütünlüğü, hem dilsel siyasî olguların (mesela konuşmaların) hem de görünürde dilsel olmayan siyasî olguların (mesela göçün) kavramsal olarak kurulmuş olmasından ve bu kavramlar olmaksızın yeterince açıklanamamasından kaynaklanır. Ama bunu kabul etmek, siyaset biliminde açıklama için doğurduğu birçok önemli içeri mi de kabul etmek demektir. Şimdiye kadar, siyaset bilimcilerinin çoğu merkezî tezi kabul etmeye hazır olmuşlar; ama bu tezin bir bütün olarak kendi projeleri için getirdiği içerimleri kavrayamamışlardır. Artık bu içerimleri yeniden dile getirmenin ve yorumlayıcı siyaset biliminin kaçınılmazlığını göstermenin yeri ve zamanı gelmiştir.

Siyasî açıklama alanında bir proje ve siyaseti anlamlandırma ya yönelik kavramsal bir çerçeve olarak hermenötik, siyasî hayat kavrayışımızı zenginleştirecek ve siyaset ile din ya da daha geniş bir çerçevede vicdan ile gelenek arasındaki ilişkinin imkânlarını anlamayı sağlayacak birçok şey sunmaktadır. Dile getirilmesi gereken genel nokta şudur: Temel tarihsel beklentiler ile metodolojik taahhütlerimiz arasında sıkı bir bağ vardır. Yorumun ve siyasetin doğası hakkındaki hermenötik öncüllerden yola çıkarak, siyaset araştırmacılarının ikili bir değişim gerçekleştirmeleri gerektiğini ileri sürüyorum: İlk olarak, modern siyasî tarih hakkındaki temel tarihsel yargıları üzerine yeniden düşünerek, tarihsel anlayışlarında; ikinci olarak da yorumlayıcı bir tavır benimseyerek, siyasî açıklama yaklaşımlarında değişiklik yapmalıdırlar. 2. bölümde ileri süreceğim gibi, bunu yapmak daha güçlü açıklamalar getirmemizi sağlayacaktır, çünkü siyasî hayat hakkındaki araştırmalarımız, bizlerin - hem yorumcuların hem de yorumlananların- insan olarak kim olduğumuzla daha tutarlı bir hale gelmiş olacaktır.

Hermenötik araştırma için temel ilkeleri gösterirken, her-

menötiğin yalnızca bu ilkeleri izleyenler tarafından uygulandığını ya da hermenötiğin siyaset bilimindeki mevcut nitel araştırma yöntemlerine hiçbir şekilde benzemeyen bir siyasî araştırma biçimi olduğunu ima etmek istemiyorum. Hermenötik ile siyaset araştırmacılarının bağlamı ve anlamı ciddiye almalarını şart koşan diğer nitel araştırma tarzları arasında kesişen yorum kaygıları olduğu açıktır. Hatta, hermenötiği nitel toplumsal araştırma ile özdeşleştirmenin açıkça yanlış olacağını düşünmeme rağmen, hermenötik bu alanlara, siyasî açıklamada dili ve anlamı ciddiye alan araştırma tarzlarına ilişkin ikincil bir kavrayış imkânı sağlayarak katkıda bulunmaktadır. Hermenötik sadece kılavuz ilkeler önermez; anlama ilişkin bir açıklama getirmeye çalışan araştırmacıların yaptıklarını yeniden inşa etmeye de yardımcı olur.

Yine de, hermenötiğe ilişkin açıklamamın göstereceği gibi, ben hermenötiğin dilinin ve kavramsal çerçevesinin, kişinin siyaset ve nitel siyasî açıklama kavrayışını derinleştirdiğine inanıyorum. Örneğin, kanımca, bir inceleme bağlamında belli anlamların (ya da anlam örüntülerinin) varlığına işaret etmek başka, bu anlamların özgül kurumsal iktidar dinamiklerini nasıl oluşturduğunu göstermek başka şeydir. (Ben bu tür dinamiklerin, hermenötik yanlısı olsun olmasın, bütün siyaset araştırmacılarının merkezî, ortak analitik kaygısı olduğunu düşünüyorum.) Dahası, hermenötik siyasî açıklamanın modern siyasetin sonuçlarını kavrama konusunda nasıl bir farklılık yaratacağını göstereceğim. Ayrıca Gadamerci hermenötiğin yorumcu ile yorumlanan arasındaki ilişki hakkında; yaygın olarak başvuru ve bağlamsal duyarlılığı ne kadar vurgularlarsa vurgulasınlar, yorumsal önyargıları değer ve yanlılıkla [*bias*] ilgili meselelere bağlayan nitel metodolojilerden daha güçlü bir açıklama sunduğunu göstereceğim. Gadamerci bir perspektiften bakıldığında, kısmen yanlılıktan kurtulma özlemini ifade eden bu terimler, yorumcu ile yorumlanan arasındaki ve nihai olarak da, açıklama ile tarih arasındaki ilişkiyi daha derin bir biçimde ele alma imkânını kısıtlatlar. Yani hermenötik yaklaşımın -ilk bakışta muhtemelen çapraşık ve han-

tal görünen- dili, araştırma için kılavuz ilkeler sunmanın yanı sıra, siyasi açıklamanın daha kapsamlı analitik hedeflerine de katkıda bulunur. Davranışçılık döneminin başlarında, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve hukuk üzerine çalışanlar, kendi araştırma alanlarını, kavrayışlarını değiştirmiş, “çıkacak sonuçları nesnel olarak öngörmeleri”ni sağlayacak yasa benzeri nedensellik ilişkileri peşinde koşan siyaset bilimcileri olmaya yönelmişlerdi. Hatta, disiplinin mensupları, siyaset incelemelerine konu olan çeşitli pratikleri, kurumsal yapıları ve iktidar ilişkilerini oluşturan kavrayışları, bilimin kavram ve anlamlarıyla yeniden inşa etmişlerdi. Siyasi araştırma pratiklerini kurma işi durmamıştır, durmamalıdır da: Hermenötik tezin terimlerini, özellikle siyaseti anlama konusunda belli içgörüler kazandırıyorlarsa, araştırma bünyesine dahil etmek, kolektif hayal gücümüzün sınırları dışında olmamalıdır. Nitekim, hermenötik araştırmanın temel usullerini aydınlatmaya verdiğim önem, bunların siyaset araştırmacılarının özkavrayışlarına dahil olmayışının disipline getirdiğini gördüğüm yüksek maliyetten kaynaklanıyor; hele dinci siyasetin etkililiğini sürdürmesi bu denli şaşkınlığa yol açarken, hermenötüğün tarihsel imkânları anlamaya yapabileceği katkılar da aşıkârken.

Bu etkililik, benim bu satırları yazdığım sıralarda, İslâmcı başbakanın, kendisinin ve başkanı olduğu Refah Partisi'nin “laik devletin en büyük güvencesi” olduğunu söylediği Türkiye’de bariz bir biçimde kendini gösteriyor. Türkiye, sekülerleşme siyaseti içinde karşı karşıya geldiği ciddi ikilemler bütünüyle benzersiz olmasa da, günümüzde sekülerleşme sorununu ele alan siyaset araştırması için Türkiye’yi özellikle önemli kılan kendine özgü nitelikleri de bulunmaktadır. 1920’lerde laik cumhuriyetin kurulmasından beri sekülerleşme ve modernleşmenin anlam ve amaçları üzerinde sürdürülen ve Doğu ile Batı arasında, İslâm dünyası ile Avrupa’nın coğrafi buluşma noktasında gerçekleşen diyalogun hem Türkler hem de Türkiye yorumcuları için *dünya-tarihsel* önemi olmuştur. Türkiye’de, modern bir elit, iktidarın dizginlerini büyük ölçüde İslâm’a dayanan bir imparatorluğun elinden almış ve dinle siya-

seti birbirinden ayırmıştır. İslâm dünyasında eşine rastlanmadığı söylenen, diğer modernleştirmeciler tarafından sonraları taklit edilen ve modernist yabancı gözlemciler tarafından bir model düzeyine çıkarılan bir gelişmedir. Türkiye örneğinin sekülerizmi teorize etmek ve Türkiye'deki ve diğer yerlerdeki dincilik olgusunu anlamak için son derece önemli olduğunu göstereceğim. Ancak, Türk siyasi düşüncesi ve pratiğinin özgül koşulları ötesinde, modern devletlerin seküler siyasetle bağlantılı uygulamaları da hermenötiğe ve sekülerleşme siyaseti hakkındaki teorizasyon girişimlerine konu olmalıdır. Türkiye'nin sekülerleşme siyasetindeki tecrübesinin seçilmiş bazı yönlerine ilişkin incelemem, hermenötik öneminin yanı sıra, bu kitabın genel savlarını da örneklemektedir.⁸

Türk laik siyasi düşüncesinin ve pratiğinin birbiriyle bağlantılı iki merkezî veçhesinin İngilizce siyaset bilimi içinde yorumlanmış tarihini ayrıntılı bir biçimde ele alarak, bu yorumların ilk bölümde ele alınan aşırı dar seküler modern önyargılara yönelik ortak bir bağlılığı ifade ettiğini ileri süreceğim. Yorumlayıcı bir bakış açısından bakıldığında, söz konusu yorumlar bu halleriyle, siyaset bilimi tarihinin -hem tözel-teorik hem de metodolojik- anlam ve kimliği hakkında, aydınlatmaya çalıştıkları bağlamlar hakkında olduğundan daha fazla şey anlatıyorlar. Yorumlayıcı bir perspektiften bakıldığında, açıklamalarımızın eksiksiz olabilmesi için, her iki açıdan gayet güçlü olmaları gerekir.⁹

Modern Türk siyasetinin şu iki yönünü ele alacağım: Birin-

8 Başbakanın bu iddiası, kısmen Türk ordusunun benzer nitelikteki karşı iddiasını çürütme amacını taşıyor ve Türkiye'nin ordu ile devlet arasındaki ilişki, otoritarizm ve milliyetçilik gibi (hepsi Doğu'da ve Batı'da başka bağlamlarda da yaşanmış), demokratikleşmeyle ilgili bir dizi genel siyasi sorun yaşadığına tanıklık ediyor. Hindistan'da da Türkiye'nin sekülerleşme siyasetine benzeyen bir bağlam söz konusudur; bkz. örneğin, Madan, "Secularism and Its Place"; Nandy, "Politics of Secularism" ve Van der Veen, *Religious Nationalism*'deki tartışmalar, özellikle s. 12-26 ve s. 197 ve devamı.

9 Analizimde her türlü açıklama tavrının içeriksel teorik boyutları ile metodolojik boyutları arasında ayırım yaparken, bu iki boyutun arasında *her zaman* temel bir bağlantı olduğunu düşünüyorum. Teori ile yöntem arasında herhangi bir ikilik olduğuna ima etmek istemiyorum. Beni ilgilendiren, ikisi arasındaki ilişki.

cisi, Türkiye'nin modernleşme hamlesinin İslâm gelenekleriyle uzlaştırılabileceğine inanan milliyetçi Jön Türk düşünürü Ziya Gökalp'in siyasi fikirleri; ikincisi, Türkiye'deki ilk dönem laik siyaset anlayışıyla bağlantılı pratikler, ilişkiler ve kurumlar. Analizin bu iki boyutunu (metinler kadar kurum ve pratikleri de), siyaset biliminin yorumsal bütünlüğünü tasvir etmek, ama daha çok da iki bağlamda gündeme getirdiğim yorum meselelerini (anlamın seküler/modern ve dinî/geleneksel vecheleri tarafından karmaşık bir biçimde inşa edilen meseleleri) araştırmak için sürdüreceğim. İngilizce siyaset araştırmaları literatüründe hedeflerine ulaşamamış açıklama girişimlerinin tarihini anlattıktan sonra, bu alandaki çalışmanın söz konusu vechelerine dair alternatif yorumlayıcı açıklamalar sunacağım. Gökalp'in çağdaş Türk tarihindeki sekülerleşme sorununa yaptığı katkı ne kadar vurgulansa yeridir. Yorumcularından biri onu "Türkiye'nin 20. yüzyılda çıkardığı tek sistematik düşünür" olarak nitelemiştir.¹⁰ Gökalp'in önemi, pek çok etnik ve dinsel grubu barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine Türk milliyetçisi ve büyük ölçüde Müslüman bir ulus-devlet geçerken, seküler modern siyaset için teorik bir temel oluşturma yönünde kayda değer gayret göstermiş olmasından kaynaklanır. Bu yüzden, Gökalp'in fikirlerinin araştırılması, genelde Müslüman bağlamlarda, özeldede Türkiye'de sekülarizm ve modernlikle bağlantılı pratiklerin, ilişkilerin ve kurumların araştırılmasının zorunlu bir parçasıdır.

Kökleri Osmanlıların 19. yüzyıldaki bürokratik rasyonalizasyon ve reform çabalarına uzanan bu pratikler, 1920'lerde Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde büyük bir hız kazanmıştır. Atatürk Cumhuriyet Halk Partisi'nin sosyokültürel politikasının bir parçası olarak pozitivist-bilimsel değerlerin milliyetçi bir versiyonunu savunuyordu. Sonuçta, merkezî elit, kendilerinin ve sosyal bilim alanındaki yorumcularının çoğunun cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı ve laik bir yönetim ve

10 Parla, *Social and Political Thought of Ziya Gökalp*, I. Bundan böyle bu metin SPTZG olarak zikredilecek. [Türkçesi: *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989].

devlet yapısı kurma olarak gördükleri işe girişirlerken Osmanlı siyasetinin ve toplumunun bir zamanlar en önde gelen bileşeni olan İslâmî bileşeni marjinalleşmiştir. (3. bölümde ileri sürdüğüm gibi, laiklik kavramı, Türkiye’de sekülerizmle bağlantılı özgün siyaset anlayışını sekülerizm kavramından daha iyi ifade etmektedir.) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki çok partili demokrasi, rakip adaylar dindar seçmenlerin çıkarlarını temsil etmek amacıyla kampanyalar düzenledikleri için, İslâmî söylemin bazı veçhelerinin laik devletin çerçevesi içine yeniden girmesini sağladı. 1980’den sonra, Türk siyasetinin İslâmî içeriği genişledi. Darbe liderleri yeni anayasada din eğitimi zorunlu hale getirdiler ve iktidar partisi yetkilileri istikrarı sağlamak ve sola meydan okumak için dayanışmacı-popülist bir “Türk-İslâm Sentezi” oluşturdular. 1983’ten beri, çok partili yönetimin kurumları, siyaseti, Türk siyasî kültürünün laik ve dinci yönlerinin müştereken ifade edilebileceği biçimde yapılandırmayı sürdürdüler. Ancak, Türkiye’de modernizmin ve İslâm’ın uzlaştırılması, sekülerizm ve laikliğin anlamları ve pratik amaçları konusunda yoğun kamusal tartışma yaratmayı sürdürüyor; özellikle de laiklik karşıtı, dinci Refah Partisi’nin 1994’ten beri hem yerel hem de genel seçimlerde kazandığı başarılarından sonra Türkiye’de gelişen dinamiklerin temelinde, hem Müslüman bir ülkede modern seküler devletin niteliği üzerinde hem de cumhuriyetin ilk yıllarındaki laiklik anlayışı üzerinde sürdürülen tartışmalar var.

Bu diyalogun Türkiye’nin sınırlarını aşan ve Güneydoğu Avrupa ve Ortadoğu hakkındaki karşılaştırmalı siyaset çalışmalarını ve daha geniş siyaset çevrelerini ilgilendiren bir önemi var. Türkiye yıllardır Avrupa Topluluğu’na tam üye olmak istiyor, ama topluluk üyeleri Türkiye’nin Müslüman karakteri yüzünden ihtiyatlı bir tavır takınıyorlar. Ancak, tam da bu “kültürel” olgu sayesinde ki ABD ve Türkiye ülkeyi “seküler, demokratik ve piyasa ekonomisine dayanan bir model” olarak, eski Sovyetler Birliği’nin Müslüman ülkeleri için “İslâmcı köktendencilik”e karşı duracak bir güç olarak öne çıkarabiliyor. Benzer nedenlerle, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’daki birçok siya-

set bilimci ve iktisatçı, Türkiye'nin tecrübelerinden öğrenecekleri çok şey olduğuna inanıyorlar. Türkiye'nin seküler modeline ilişkin yorumlayıcı bir açıklama, bu entelektüel ve siyasi alanlarda da ilgi görecektir.

Kitapta yaptığım açıklamalar, Türkiye hakkında daha çok siyaset bilimi alanında 1995'e kadar yapılan araştırmaların metin analizleriyle şekillendi. "Daha çok" diyorum çünkü tarih, siyaset bilimi, sosyoloji ve diğer insan bilimleri arasındaki disiplinler sınırlar her zaman değişim halinde. Bu disiplinlerdeki en iyi araştırmacılar bu sınırları aşıyorlar. Örneğin, tamamiyle tarih disiplini içinde kalarak yazılmış olan birçok yazı, siyaset bilimi araştırmaları için temel önem taşıyor. Türkiye hakkındaki incelememde de durum kesinlikle böyle oldu. Siyaset bilimi metnlerinin çokdisiplinli düşünsel silsilesini izleyerek, "Türkiye"nin siyaset biliminde taşıdığı anlamlara dair doyurucu bir kavrayış geliştirebildim. Gelgelelim bu süreç, siyaset bilimindeki tarihsel çerçeveler ve yöntemler hakkında başlangıçta ileri sürdüğüm iki genel savı ciddi bir biçimde değiştirmedim. Disiplinlerarası metin analizlerinin yanı sıra, Gökalp ve Türkiye'nin laik siyaseti hakkındaki açıklamalarım, Türkiye'de 1993 ve 1994 yıllarında yapılmış olan araştırmalar tarafından şekillendi.

Kitaba savlarımı özetleyip bu çalışmanın siyaset araştırması alanında nelere katkıda bulunduğunu açıklayarak ve gelecekteki araştırma alanlarını anahatlarıyla işaret ederek son vereceğim. Siyaset biliminin entelektüel tarihyazımı hakkında ve siyaset bilimcilerin modernlikteki (yorumlama) sorumlulukları hakkında birkaç öneride de bulunacağım. Bu çokkatmanlı proje, genelde, günümüzde ilgi gören birçok özgül araştırma programı için önemlidir. Söz konusu proje siyaset bilimi tarihi çalışmalarına, modern -özellikle de seküler- siyaset ve mevcut alternatif modernlikler hakkındaki teorik ve tarihsel araştırmalara, siyaset bilimi içinde sürdürülebilir ve bağımsız bir yorumlayıcı siyasi açıklama tarzı geliştirme çabalarına ve Türkiye'nin seküler modeli hakkındaki karşılaştırmalı siyasi çalışmalarda sürdürülen tartışmalara katkıda bulunmaktadır.

SIYASET BİLİMİ TARİHİ

Son dönem Amerikan siyaset bilimi literatüründe siyaset biliminin disiplinler tarihlerinin önemi vurgulanmaktadır. John Dryzek ve Stephen Leonard, bu tür tarihlerin siyaset biliminin ayrılmaz birer parçası olduğunu ileri sürerler. Bizi hem metodolojik hem de teorik içerikli “pozitif ve negatif dersler almak amacıyla disiplinler tarihleri incelemeye” çağırırlar. James Farr bu “içsel” yönlere pratik bir boyut ekleyerek, siyaset bilimcilerin yurttaş eğitimcileri ve politika danışmanları sıfatıyla gördükleri kamusal işlevlerin hem bölgesel hem de küresel sorumluluk sorunlarını gündeme getirdiğini ve bu sorunları ele alabilmek için tarihsel bilincin temel önem taşıdığını ileri sürer. John Gunnell ve David Easton’a göre, bu tarihyazımı projelerinin yaptığı önemli bir katkı da, “tarihsel düşünceler... ile sosyal bilimsel pratiğin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi” arasında önemli bağlar kurmalarıdır.¹¹

Benim özgül tarihsel amacım ise, siyaset biliminin özgül bir araştırma bağlamıyla olan bağına açıklık getirerek siyasi analizde yorumlayıcı araştırmanın vazgeçilmezliğini göstermektir. Ancak, daha önce dile getirdiğim üç genel savdan ayrı olarak, bir bütün olarak alanın tarihsel gelişimi içinde yapılagelen incelemelerin, tek tek siyaset bilimcilerin çalışmalarını özgül açıklama bağlamları içinde araştırarak verimli bir biçimde geliştirilebileceğine de inanıyorum. Disiplinin kimliği ifade edilirken genellikle sadece disiplinin tarihi içindeki ünlü yazılar (örneğin, Amerikan Siyaset Bilimi Derneği başkanlarının yaptığı konuşmalar, klasik paradigma belirleyici makaleler vs.) öne çıkarılır. Ben siyaset bilimi tarihi hakkındaki düşünme tarzını, siyaset biliminin özgül bağlamlarda yürüttüğü pratiği ele alarak genişletmek istiyorum.¹² Örneğin, siyaset biliminin Türk siyasetini pra-

11 Bkz. Dryzek ve Leonard, “History and Discipline in Political Science”; Farr, “Political Science and the Enlightenment of Enthusiasm”; Gunnell ve Easton, *Development of Political Science*, “Giriş” bölümü, s. 2, 30.

12 Bu nedenle benim sunduğum tarih “disipliner kimlik gündemleriyle bağlantılı”; Dryzek ve Leonard, “History and Discipline,” s. 39; ayrıca bkz. Gunnell ve Easton, *Development of Political Science*, “Giriş” bölümü, s. 1.